

ЈАСНА Љ. ПАРЛИЋ-БОЖОВИЋ¹
Универзитет у Приштини са привременим седиштем
У Косовској Митровици, Филозофски факултет
Катедра за педагогију

ПОЛОЖАЈ УЧЕНИКА У ШКОЛИ РУДОЛФА ШТАЈНЕРА КАО МОГУЋИ СЕГМЕНТ РЕФОРМЕ У ЕРИ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ²

САЖЕТАК: Феномен педагогије и школе Рудолфа Штајнера јавља се с краја XIX и почетком XX века као реформски правац у Европи. Издваја се из мноштва других реформских правца, као што су: *век дејтејиа Елен Кеј, експериментална педагогија, радна школа, педагогија и педагошки покрети „Нове школе“, Далион план, школа по мери, школа Марије Монјесори, Декорли метод, Метод Кузине, Јена план* и тако даље.

Овај вид школе је у директној вези с одређеним посматрањима социјалних задатака и онда и данас. Поштујући пројекат, неопходно је да се приликом оснивања основне школе пође од педагошких принципа које захтева живот у данашње време. Према овом принципу, деца треба да се васпитавају и за живот подучавају на тај начин што ће постати људи који ће знати да сваки човек, без обзира на то којој друштвеној класи припада, може да нађе своје место под сунцем. Разумљиво је да деца у појединим разредима морају напредовати у тој мери да могу на крају одговорити захтевима које пред њих поставља тренутно време, у нашем случају – ера глобализације.

У раду ће бити презентовани конкретни кораци и задаци овог пројекта из угла ученика, наставника и наставних планова и програма.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: ученик, Рудолф Штајнер, реформа, школа, глобализација.

Рудолф Јозеф Лоренц Штајнер (Rudolf Joseph Loreny Steiner, 1861–1925) рођен је као син аустријског железничког чиновника. Честе селидбе у детињству, условљене природом посла његовог оца, помогле су његово рано сазревање и осамостаљивање, али и подстицале радозналост и жељу

¹ jasna.parlic.bozovic@pr.ac.rs

² Рад је резултат истраживања у оквиру научног пројекта „Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција“, евиденциони број III 47023, који подржава Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

за упознавањем са стварима које је сретао у свом окружењу. Селидбе су условиле и стално прекидање основног школовања, па је Штајнерово рано образовање подразумевало и подучавање код куће, где му је учитељ био управо његов отац. Завршио је реалну гимназију. Током школовања се издвојио по својим способностима и одличним постигнућима и резултатима. Већ са 14 година почео је да даје приватне часове својим вршњацима, али и старијима од себе. Самостално се бавио изучавањем најразличитијих области које су излазиле ван оквира школског курикулума, и упознавао их много пре него што је у његовој школи то било предвиђено. С великом знатижељом упознавао је Кантову и Хербартову филозофију, проучавао је књижевност, светску историју, физику, математику, али и практичне вештине као што су књиговезништво и стенографија. Касније је самостално савладао и немачки и грчки језик. Искуство стечено подучавањем још више је продубило његов однос према освајању знања.

Након завршене реалке са изузетним успехом, Рудолф Штајнер 1879. уписује Високу техничку школу у Бечу, где наставља да се бави свестраним читањем и стицањем знања. Поред основних предмета, математике, историје, хемије, све већи је и број филозофа чијим делима се Штајнер самостално бавио. То га је подстакло да похађа и предавања филозофије на универзитету у Бечу. Оно што је на његов рад извршило посебан утицај, јесте слушање часова немачке књижевности, на којима је имао прилике да се детаљније упозна с радовима Гетеа и Шилера.

С временом, Штајнер постаје све удаљенији од пута којим је пошао, позива коме се предао, јер су га филозофија и нова знања до којих је долазио све више привлачили. На површину су почеле да излазе мисли и његова схватања о научном свету који је спознао још у детињству. Ослонац у својим размишљањима Штајнер донекле налази у делима Јохана Волфганга Гетеа. Од 1883. Рудолф Штајнер добија позив да за штампу приреди Гетеова дела о природној науци, уз објављивање својих увода појединим издањима, што и чини. Како би Гетеов тада недовољно познат рад приближио свету и појаснио његове идеје, написао је и једну уводну књигу, епистемологију Гетеовог приступа науци, под називом *Теорија знања садржана у Гетеовој концепцији светића*.

Године 1890. сели се у Вајмар у Немачкој, где се бавио истраживањем и издаваштвом Гетеових природнонаучних радова. Наредних седам година, колико је живео и радио у Вајмару, Штајнер је објавио преко 80 радова, укључујући и докторат који је представљао увод у његово револуционарно дело *Филозофија слободе*, објављено нешто касније. Након Вајмара, Рудолф Штајнер се сели у Берлин. До тада су његови увиди о духовном свету и о сопственој филозофији у потпуности сазрели, иако у свом окружењу још увек није наишао на разумевање. Док је живео у Берлину, постао је уредник и власник једног књижевног часописа, али и све активнији као предавач на Радничком образовном институту, где је држао предавања из различитих области.

Изузетно активан и у последњим годинама као представник широко распрострањеног покрета, умро је у Донарху, у 64. години свог живота. Васпитањем и образовањем бавио се како у теорији, тако и у пракси. Његова антропозofsка схватања развила су се у јединствени поглед

на свет. Човека и његову природу проучавао је у својим васпитно-образовним идејама. На основу тога је одржао око 200 предавања с педагошком тематиком, у бројним земљама. Идеје до којих је дошао преточио је у педагошку концепцију на основу које је 1919. основао и прву школу, у чијем је раду и сам учествовао. С временом је развијен и читав систем школских институција, које се и дан-данас развијају у свету, што потврђује значајну прихваћеност његових педагошких идеја у Европи и свету.

ЦЕНТРАЛНЕ ШТАЈНЕРОВЕ ИДЕЈЕ – АНТРОПОФИЗИЈА И ВАЈДОРФСКА ПЕДАГОГИЈА И МОРАЛ

Антропофизија као феномен стреми погледу на свет који се на погодан начин може употребити у науци о васпитању и методици наставе. Према овој теорији, познавање човека није засновано на пуком познавању људи. Овакво упознавање човека досеже до основе људског бића. У свакој индивидуи понаособ препознаје се и види првенствено човек. Међутим, антропофизија није апстрактна теорија, која, спознајући човека, то чини на рашчлањивањем његових снага. Мисли о човеку јесу доживљаји човека. Антропофизија спаја теоретско посматрање света с непосредним посматрањем пуним животом. Овој теорији није неопходно да вештачки примењује опште законитости на појединим животним појавама, већ се од самог почетка спаја у пуном животу, самим тим што у њему и оно опште посматра као сам живот.

Рудолф Штајнер се веома бавио овим феноменом, сматрајући да антропофизија представља спознају која ствара више ЈА у човеку. Антропофизија је пут спознаје који жели да духовно у човеку доведе до духовног у космосу, тако да Штајнер под овим феноменом подразумева духовну науку која омогућује људима да упознају духовну позадину свега што их окружује. Она је, сматра Штајнер, „пут спознаје који тражи душа данашњег [ондашњег, прим. Ј. П. Б.] човека“ (Штајнер, 2007, стр. 6). При томе, тај „пут спознаје духовног света“, према Штајнеру, „човек је у оно доба морао пролазити у пуној свести поступним изграђивањем и преобликовањем свога ЈА“ (Штајнер, 2007, стр. 5). Такође, према Штајнеру је то било могуће јер „архангел Михајло као дух времена усмерава људско мишљење према духовности“ (Штајнер, 2007, стр. 6). То је значило да ће појединац на темељу властитог мишљења и логичког закључивања имати могућност кроз школовање да нађе приступ дубоким духовним спознајама. Чисто интелектуално мишљење везано је уз материју и оно признаје само материјални свет који се може „деловањем архангела Михајла кроз антропозофско школовање преобразити у духовно и имагинативно мишљење“ (Штајнер, 2007, стр. 6).

Тако, према Штајнеру, са активним људским ЈА треба пробити сумрак чистог материјализма и задобити увид у истинито стање ствари. Духовно, имагинативно мишљење настаје снагом срца, оно је живо, оно је морално. Напротив, начин мишљења данашње природне научности апстрактан је, хладан и чисто аморалан. Штајнер надаље сматра да људска спознаја уз одређено школовање нема ограничења у познавању чулног, али и натчулног света. Наш „циљ не може бити само индивидуална спознаја духовног света, јер задатак смо испунили тек онда када наше

духовне спознаје обликујемо тако да оне буду приступачне свакоме ко је способен логички мислити и закључивати“ (Штајнер, 2007, стр. 8).

Природа нам је, сматра он, усадила одређене потребе, а међу њима такве потребе чије задовољење препушта нашој властитој делатности. Наша тежња за спознајом само је посебан облик тог незадовољства. Штајнер ово објашњава на примеру стабла: ако га погледамо два пута, можда ћемо једном видети гране у мировању, а други пут у покрету. То нас опажање неће задовољити. Са сваком појавом на коју наиђемо добијамо један задатак, а сваки нам доживљај постаје загонетка. Оно највише према чему човек тежи, према чему човек може уздићи поглед, означава као натприродно, тј. божанско. Стога је пред васпитача, према Штајнеру, стављен врхунски задатак, изразито тежак унутар образовања у основним школама. Такође, он сматра да васпитачи и учитељи морају пак да имају у виду шта то природа детета уопште захтева у свом развоју у периоду између промене зуба и полне зрелости. Размена основних моралних праваца и развијање оних који се морају посматрати као прави може се остварити ако се циља на осећајни живот, на симпатије и антипатије. Осећајни суд о моралном требало би да се изгради у поменутом периоду.

Човек у развоју, према Штајнеровом суду, мора пре свега свет упознати кроз одраслог човека. „Може се“, каже он, „приметити колико је значајан образовни импулс садржан у таквом начину упознавања, када се у истинској спознаји човека потражи прави однос према детету након прве трећине другог периода живота. Тада се досеже најважнија тачка у животу“ (Штајнер, 2003, стр. 51). Такође, Штајнер се бави и унутарњом мотивацијом и добром вољом у оквиру периодизације дечјег развоја. Он примећује да „дете полусвесно, у мање или више мрачном осећају проживљава њему битно“ (Штајнер, 2003, стр. 51) веома је битно, по њему, надаље, да му се тада приђе на прави начин, јер од тога бесконачно много зависи читав његов даљи живот. Васпитач мора пред несвесним дубинама дечје душе да докаже да је ауторитет у светском поретку с правом основан и да постоји. Уз помоћ истинске спознаје човека увидеће се да је у овом периоду неком детету потребно мало правих речи, док је неком другом потребно више. Ту се даље дешава и нешто одлучујуће, а то што ће се десити зависи искључиво од бића самог детета. Што се моралне снаге тиче, моралне сигурности и моралног става детета, важну улогу у томе има васпитач који у овом периоду живота може неизрециво пуно да пружи. Ако се морални осећајни суд до пубертета развије на прави начин, онда ће он у следећем периоду живота бити у могућности да буде прихваћен у слободној вољи. Млади човек који завршава основну школу из душевних утицаја својих школских дана у живот ће понети са собом осећај да се у њему морални импулси у социјалној заједници с другим човеком развијају из унутрашње снаге једног људског бића (Штајнер, 2003, стр. 51). Након пубертета појавиће се воља као морално јача, воља која је пре тога ницала у правилно негованом моралном, осећајном суду. Овај поступак такође, Штајнер подробно прати и анализира. У то време је у свести човека дубоко била укореењена мисао да је школство искључиво једна од обавеза о којима се брине држава. О томе је Штајнер подробно размишљао, сматрајући да школа „на свим својим ступњевима људе изграђује на начин на који су њени полазници потребни држави за послове које она сматра неопходним“ (Штајнер, 2001, стр. 25).

Штајнер се на истом месту држи и тезе да „школа осликава потребе друштва“ (*истио*), указујући притом на пример „старе државе“, која ће се „преобразити у једну велику привредну организацију“ (*истио*). У тој организацији, сматра он, требало би наставити традицију државне школе.

Надаље, пошто држава и привреда нису никако одвојене од људске природе, већ представљају њене резултате, онда се никада не треба прибојавати да ће истински слободни духовни живот бити постављен на само својим основама, образовати људе отуђене од стварности. „[...] оваква врста људи отуђених од стварности настаје управо онда када постојећа државна и привредна уређења на основу тога регулишу образовање и школство. Човек може да опстане као васпитач, као учитељ само ако на слободан, индивидуални начин стоји спрам свог ученика“ (*истио*). Човек у развоју, према његовом суду, требало би да одрасте уз снагу васпитача и учитеља који су независни од државе и њене управе и који су у стању да слободно развијају индивидуалне способности, јер и њихове способности смеју слободно да делају.

Свест, дакле, у духовном животу основаном због себе самог, у духовном животу у којем учествује и људска душа, изгубљена је. Томе су припомогли индустријализам и пуко посматрање природе, а према Штајнеру је управо с тим у вези „начин на који је школа у последње време припојена друштвеном организму“ (Штајнер, 2001, стр. 28). Суштина ове Штајнерове тезе била је у чињеници да се човек учини корисним за јавни живот у држави и привреди. Наставним установама, сматра он, „треба да управљају, а наставни процес и наставне циљеве да организују искључиво особе које у исто време предају, али продуктивно и учествују у духовном животу“ (*истио*). Онај, дакле, који се без предрасуда упусти у оцену духовног живота, он и управља наставом. Онај који се без предрасуда упусти у оцену духовног живота, он може да увиди да животна снага која се користи у организовању и управљању образовањем и наставом може да израс-те „само из душе и то када човек као продуктивно биће стоји унутар наставе или неке посебне духовне творевине“ (*истио*). Из свега произлази да из развоја духовних снага потиче задовољавајуће људско поимање света, где мора доспети продуктивна снага која од човека ствара истинског сарадника привредног живота. Људи с праксом, сматра Штајнер, настаће само из једне такве врсте наставе која је у стању да на здрав начин развија више снаге.

Интересантне хипотезе и констатације Рудолфа Штајнера после толико времена могле би бити актуелне и данас, поготову када говоримо о ери глобализације. Ово су само неке од теоријских теза, а у наредном делу рада биће речи о његовој практичној делатности, која би такође могла бити актуелна и данас.

ОСНИВАЊЕ ПРВЕ ШКОЛЕ РУДОЛФА ШТАЈНЕРА

Педагошки покрет који је утемељио Рудолф Штајнер постао је познат по имену фабрике цигарета у Штутгарту, као „покрет Валдорфских школа“. Као најчешће у свом животу, Штајнер је чекао на подстицај споља, да би предузео неку делатност. Његову педагошку активност покренуо је Емил Молт, директор фабрике „Валдорф – Асторија“. Овај човек је био у необичној мери заинтересован да радници и службеници њему поверене фабрике буду цењени и подржани

као људи. За раднике су одржавани курсеви, издаван часопис писан на високом нивоу, постојала су обданишта за радничку децу и добровољне социјалне мере, које су у то време биле велика новост. „Емил Молт је зажелео да опште образовање добију не само одрасли радници него и њихова деца. Обузет том жељом, обратио се Р. Штајнеру са молбом да му помогне при оснивању једне школе при фабрици. Почетак је био учињен 23. априла 1919. године у дуванској сали фабрике цигарета 'Валдорф – Асторија' у Штутгарту. Шеф предузећа је Р. Штајнера представио као 'оцијалног филозофа'. (Калгрин, 1991, стр. 15)“ Слушаоци су били резервисани све док говорник није дотакао питање образовања. Почео је говорити о нечему што још није постојало, али је било захтев времена, а то је дванаестогодишња интегрална школа, која обухвата основну и средњу школу и остаје отворена за сваког човека без обзира на то којем социјалном слоју припада. Тако је Штајнер задобио срца својих слушаца. Овај тренутак многи аутори су описали као стварно рођење Валдорфске школе.

Јасно изражена жеља радника за оваквом установом створила је основе за њено настајање. Молт се већ дуго бавио мишљу о оснивању школе, а сада је то и имао намеру да оствари уз Рудолфа Штајнера. Два дана након предавања у „дуванској сали“, дошло је до првог темељног разговора између Штајнера, Молта и два будућа учитеља у новој школи. Он је дао читав низ савета за припрему и мноштво до појединости детаљних гледишта о распореду сати и наставном плану замишљене школе. Први пут је своје образовно умеће Штајнер исцрпно приказао у *Курсу народне педагогије*. Овај образовни подстицај свим слојевима друштва није имао никакве везе с политичким (у то време социјалним) амбицијама и посебним професионалним интересима који се обично повезују уз појам приватне школе. Он је обухватио све људе независно од њиховог положаја у друштву. Основне мисли изнете у *Курсу народне педагогије* изричу социјалне интенције Валдорфске школе, које се данас показују као посебно и вишеструко актуелне, јер се тежи за тиме да се одбаце грађански школски облици. Школа будућности мора бити саграђена на продубљеној антропологији. У вишој старосној доби настава се мора диференцирати. Време до двадесете године сваки би човек требало да проведе у оваквој диференцираној школи, како би се обликовала властита снага расуђивања способна за одговорност.

Нову школу Рудолф Штајнер је отворио 7. септембра. Он је приказао њене педагошке циљеве и истакао да Валдорфска школа није школа неког одређеног назора. Када је школа почела с радом имала је осам разреда и око три стотине ученика. Носила је име фабрике с којом је већина људи у почетку била повезана – Слободна валдорфска школа.

Рудолф Штајнер је интензивно учествовао у раду школе, премда је становао у Донарху и стално био оптерећен другим задацима. „Каролин вон Хајдробанд која је спадала међу прве учитеље у овој школи описала је у својој књизи о валдорфској школи низ ситуација о почетку рада саме школе. У почетку су се сви веома тешко сналазили. Све до највиших разреда ученици из најразличитијих сталежа живели су заједно. Иначе, валдорфска школа била је прва интегрална школа у Немачкој, која је ово начело практиковала све до највишег разреда. Гимназијалци, тј. ђаци средње доби, били су заједно у свим разредима. Дечаци и девојчице били су заједно. Све је то стварало потешкоће“ (Калгрин, 1991, стр. 17). Разумљиво је да је било и тешкоћа са

аспекта дисциплине. Међутим, Штајнер је радио на томе да сваку тешкоћу те природе санира. Тако је, приликом својих посета Штутгарту, много времена проводио у Валдорфској школи. Једнога дана неочекивано је ушао у један гласан и недисциплинован разред, уз причу о једном граду и једној школи у којој су деца неваљала, говорећи им притом о последицама које ће због тога имати њихови учитељи. Потом им је говорио о томе како су се деца након тога поправила. Код такозване тешке деце, где су учитељи били беспомоћни, врло се јасно показивала разноликост неочекиваних педагошких савета. У најкритичнијим случајевима, Штајнер је помагао учитељима. Постоји низ случајева где је оваквој деци притицао у помоћ. Његови савети и упутства у васпитању следили су директно из његове практичне делатности и искуства.

На конференцијама је детаљно и строго стручно извештавао о резултатима посматрања која је конкретно спроводио на темељу профила личности и карактера појединог детета, описујући како је на тај начин добио упутства за дијагнозе и терапеутске мере. У мноштву примера издваја се „дечак који није могао учествовати у редовној настави, већ је похађао помоћни разред. На силно чуђење учитеља и лекара, Рудолф Штајнер се поуздано надао у његово оздрављење“ (Калгрен, 1991, стр. 25). Штајнер је, такође, препоручивао „читав низ медицинских и педагошких мера“ када су у питању овакви случајеви и примери ученика који показују како је свака судбина индивидуална. Може се стећи утисак да је прва Валдорфска школа била установљена за „тешку“ децу,³ тако да су и знања и вештине у раду с децом с посебним потребама у пројекту Рудолфа Штајнера били актуелни, што може бити зачетак специјалног рада с децом с посебним потребама.

Наиме, Штајнерови ученици са посебним потребама доспевали су у помоћни разред, који је водио нарочито обучен учитељ, док је Штајнер с посебном пажњом пратио његов рад. Будући да селекције није било, избегавано је конфронтирање на релацији учитељ–ученик, а дисциплина се градила искључиво на темељу поверења и сарадње оба актера наставног процеса.

ПЕДАГОГИЈА ВАЛДОРФСКЕ ШКОЛЕ

Намере које је Емил Молт хтео да оствари Валдорфском школом у вези су са одређеним посматрањима социјалних задатака данас и убудуће, у оквиру ере глобализације. Неопходно је да се приликом оснивања основне школе пође од педагошких принципа које захтева живот у данаше време. Деца треба да се васпитавају и за живот подучавају ка крајњем циљу да постану људи који сматрају да сваки човек, без обзира на то којој друштвеној класи припада, може увек наћи своје место под сунцем. Данашњи разумни људи желе такво образовање и наставу који не теже само ка једноставном знању, већ и ка способности у оспособљавању воље. Грешка која се у вези с овим данас тако често чини, не састоји се у томе да се у човечији развој уноси исувише сазнања, већ су грешке све више присутне у тези да се негују она сазнања којима недостаје ударна снага за живот.

³ Доступно на: www.zvonecikedsrbija.com/obrazovanje/waldorf; приступљено 15. 9. 2015.

Валдорфска школа је замишљена као основна школа која своје васпитанике подучава на тај начин што наставне циљеве и наставни план и програм гради на основу живе спознаје бића човека који постоји у сваком наставнику, и то све док год је то у одашњим приликама било могуће. Разумљиво је било да су деца у појединим разредима морала да напредују у тој мери да су могла одговарати захтевима које је пред њих поставило ондашње време.

Дете је поверавано основној школи у узрасту у којем поимање душе доживљава значајну промену. У периоду од човековог рођења па све до 5-6. године, васпитно-образовни систем је уређен на тај начин да се читаво васпитање своди на њему сасвим блиско окружење људи, из којег се уз помоћ подражавајућег инстинкта обликују сопствене развојне снаге. Гледано с ове тачке, душа се отвара за свесно прихватање нечега што делује на дете на основу ауторитета васпитача и наставника који се подразумева. За уметност образовања и наставе битна је промена душевног поимања у 6-7. години живота, као и она која се догађа у периоду при крају 9. године. Тада осећај сопственог ЈА поприма такву форму која детету пружа изванредан однос према природи и његовом окружењу, тако да се детету може опширније говорити о односима међу стварима и поступцима, док је оно до тада искључиво развијало интерес за односе ствари и поступака према људима.

У овој школи млад човек треба да добије помоћ која му је потребна да нађе самог себе и касније да се потпуно укључи у данашњи стручни и културни живот. Дечасти и девојчице добијају заједничку наставу, и с обзиром на склоности у складу са узрастом и полом, међусобно се подстичу. У валдорфским школама нема остајања у истом разреду – али ни селекције даровитих ученика. Уместо тога се више негују међусобни социјални односи. Напреднији ученици се „подстичу да помажу својим мање обдареним друговима“. Да би се „избегло цепкање наставног плана, заведена је главна настава у 'епохама' од два часа, сваког дана у току више недеља. Онда се мења главни предмет. Уче се следећи предмети, за које је потребна стална вежба: страни језици, музичко васпитање, занати, телесно вежбање (физичко васпитање) и еуритмија“ (Калгрен, 1991, стр. 60). За писање је битно да се развије из цртања. Ипак се „из цртања рађа писање које снажно прикупља пажњу у подручју интелектуалног“, дакле, „ако се прозрe колико је снажно потребно да се из дечјег уметничког васпитања извуче интелектуални потенцијал, онда ће тежити томе да се уметности пружи одговарајуће место у првом разреду основне школе“ (Штајнер, 1988, стр. 29).

Од великог значаја за душевни развој јесте чињеница да дете пре истека 9. године живота развија однос према свету на начин који је пун фантазије, јер човек је и створен за тако нешто (*истио*). Ако, дакле, васпитач не уме да се препусти фантазији, онда, по мишљењу Штајнера, он, такође, није у стању да дете научи да машта тако што ће допустити да у бајковитом, маштовитом приказу у души детета заживи свет биљака, животиња, звезда и ваздуха. Свака школа овога типа, такође, има свој хор и оркестар. Религијску наставу деца су имала по жељи родитеља и њу је обављало лице коме тај предмет повери црква. Ученици који не присуствују црквеној настави, примају поуке из хришћанске религије независно од појединих конфесија. Велики значај се придавао и делотворном односу поверења и сарадње на релацији наставник – родитељ. Уредно су

одржавани вечерњи састанци актуелне тријаде : родитељи, ученици и наставници. У лето и о Божићу одржаване су велике приредбе, а сваког месеца приређиване су разне уметничке приредбе. Све то стварало је повољну атмосферу у којој живи заједница родитеља, учитеља и ученика.

ОПШТЕ ПЕДАГОШКЕ ОДРЕДНИЦЕ НАСТАВНОГ ПЛАНА И ПРОГРАМА У ВАЛДОРФСКОЈ ШКОЛИ, КОЈЕ БИ БИЛЕ ПРИМЕЊИВЕ У ДАНАШЊОЈ ЕРИ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Васпитни задаци и образовни циљеви уважавали су, с једне стране, развој личности (когнитивно, емоционално и конативно образовање), а с друге стране захтеве времена и темељна обележја културе и друштва с којима се млади човек свакодневно сусреће. Он треба да научи како да се према њима одговорно и стваралачки опходи. Темељна васпитна интенција јесте да се развијају способности и спремности за стваралачки и одговорни однос према свету, а не пуко прилагођавање одређеним друштвеним односима, вредностима и нормама. Све већа специјализација, еколошка криза, доминација материјалистичког погледа на свет, као и преплављеност медијима у свим животним подручјима, доводе до тога да човек постепено све више нестаје из културе као њен субјекат и стваралац, а уместо тога постоје само њен конзумент и објекат. Валдорфска педагогија у својој основној намери настоји да поновно освоји подручје људског (које је изгубљено, с претензијом да се и даље губи) и да адекватно допринесе његовом даљем неговању. Зато је темељни задатак овакве школе оспособљавање младих људи за активно сучељавање са савременим друштвом, културом и техником, што је и данас основни задатак у напредовању младих.

Припрема за живот у ондашњем времену јесте врхунски задатак на којем је ова школа била утемељена. Тиме је пред Валдорфску школу постављен и један много шири васпитни задатак: телесно, душевно и духовно здравље младог човека. У складу с тим, Валдорфска школа поставља себи појединачне нове задатке:

1. пружа сваком ученику опште основно образовање;
2. развија знања и способности изражавања и стварања на матерњем језику;
3. подршка развоју идентитета ученика (личног и социјалног), те развијање свести о културном и националном идентитету уз истовремено развијање свести о припадању светској заједници и хуманистичкој културној традицији;
4. упознавање с културном традицијом;
5. упознавање других култура и учење страних језика;
6. подстицање и подршка складног телесног, душевног и духовног развоја, у складу са способностима и законитостима развоја.⁴

Из ових општих задатака произлази и низ посебних васпитно-образовних задатака, а то су:

- А) подстицање и развијање отворености за промене и способности решавања проблема;
- Б) стварање услова за развијање способности, као и спремности за комуникацију;

⁴ Доступно на: www.zvonickedsrbija.com/obrazovanje/waldorf/; приступљено 15. 9. 2015.

- В) подстицање и развијање поверења у властите способности (самопоуздања);
- Г) стицање и вежбање унутрашње контроле (самодисциплина, мишљење и деловање према властитим вредностима, мерилима);
- Д) стицање и развијање социјалних способности;
- Ђ) стицање знања и развијање спознајних способности и вештина.

Напоследку, оно што је суштина читавог темељног валдорфског образовања (које обухвата предшколско, као и основно образовање) јесу зачеци односа према учењу које би се наставило током читавог живота.

ОДНОС УЧИТЕЉА И УЧЕНИКА У ВАЛДОРФСКОЈ ШКОЛИ

Начин на који је била вођена прва Валдорфска школа за ондашње прилике био је врло либералан. Рудолф Штајнер није био присталица присилних домаћих задатака у нижим разредима. Препоручивао је добровољне задатке, који је требало да буду постављени тако да побуђују занимање ученика.⁵ Строго изнуђивану дисциплину он је одлучно одбацивао. Бављење четкицом и бојама, рецитацијом, позоришном игром, певањем и свирањем чинило је живот у учионици шароликим и динамичним. Судећи по спољним мерилима, доживљај у школи је био садржајан и неисхитрен. У вишим разредима ученици су имали слободу о којој су њихови вршњаци у државним гимназијама могли само да маштају.

Такође, сваки учитељ Валдорфске школе у свом разреду имао је потпуну слободу. У школи се не инсистира на крутим педагошким догмама, већ се учитељи упознају са свеукупним духом антропофизијских педагошких принципа и метода. Рудолф Штајнер је „школовао учитеље у том смеру да сваком поједином детету приступе као особи у којој се крије једно посебно питање – божанска загонетка коју учитељ треба да реши образовним умећем обавијеним у љубави, све док тај млади човек не пронађе сам себе“ (Штајнер, 2003, стр. 45). На темељу тога се поставља први и једини захтев за учитеља у свим основним школама, а то је да се никако не воде уобичајеним начинима подучавања, односно да се не управљају према унапред припремљеним садржајима, које ће декламовати ученицима изнова и изнова. Напротив, учитељима се саветује да свакодневно долазе у разред свежи, ослобођена духа, нарочито спремни да се суоче са увек новим ситуацијама и задацима, јер управо то је основно схватање антропофизије – нити она сама, нити иједан њен део, не могу се научити, упамтити или изнова понављати, већ је жива и стално се обнавља у души правога антропозофа. Зато антропофизија пропагира учитељима као основни принцип континуирано образовање и саморазвој као најважнији сегмент њихове педагошке припреме. У складу с тим, за учитеља Валдорфске школе није пресудно да поседује знање о педагошким методама и поступцима, већ карактер и извесно постојање духа који ће

⁵ www.detepius.rs/valdorf-pedagogija/285-rudolf-steiner-osnova-valdorfske-pedagogije.html; приступљено 25. 9. 2015.

помоћи ученицима да га разумеју чим се пред њима појави и пре него што почне да им се обраћа. Због чега су значајни личност и карактер учитеља види се већ приликом упознавања развојних карактеристика и потреба ученика у различитим узрастима.

– На првом развојном стадијуму, приликом проучавања деце узраста до седам година, знања која васпитач поседује скоро су неупотребљива. На овом узрасту битна је једино природа васпитача и понашање које ће дете посматрати као модел који ће опонашати. Детету је нарочито важно на овом узрасту, али и касније, васпитач који је задовољан, одише срећом, који предаје са много радости и који је испуњен искреном безусловном љубављу према деци. Деца која живе у таквој атмосфери пуној љубави и топлине имају предуслове да се развијају на најбољи и за њих најприроднији начин.

– Након седме године, уласком у други развојни стадијум, учитељева знања почињу да добијају на значењу, али тек толико уколико се уметнички преобликују и изразе сликовито кроз животне форме, омогућавајући ученицима на овом узрасту да разумеју и прихвате та знања. Осим тога, више пута до сада је поменуто да је ауторитет учитеља деце која су још увек на основношколском узрасту, основни, прави инструмент васпитања. Због тога је веома важно да учитељ заиста постане истински ауторитет који деца поштују и прихватају. Уколико учитељ у себи носи знања у облику сувих, нагомиланих чињеница и уколико он предаје деци из пуког осећања дужности, деца га неће прихватити.

– У трећем развојном стадијуму (од 14 година) „постаје важно која знања учитељ поседује“.⁶ Ученици на овом узрасту способни су да самостално преиспитују и прихватају знања која им је учитељ као ауторитет предао, али и знања која сада по први пут уче. У својим филозофским учењима Штајнер је „доста пажње посветио учењу о темпераментима. Сматрао је да се и ученици и учитељи понашају у складу са доминирајућим карактеристикама једног од четири постојећа темперамента: колеричног, сангвиничког, меланхоличног и флегматичног“ (Калгрен, 1991, стр. 151). Посебно занимљиво у овој школи јесте тежња и трагање за могућношћу да учитељ не мења одељење у току основног образовања, односно да једној групи ученика буде учитељ макар у оквиру главне наставе у току осмогодишњег школовања.

Што се дневног ритма тиче, свако дете живи у ритму буђења и спавања, памћења и заборављања. Утолико приликом састављања плана сати и ширих раздобља током године настају методичке особености образовног умећа од којих се издвајају:

- дневни ритам;
- настава по епохама појачава концентрацију;
- уметничко вежбање служи школовању воље, изговорена реч делује на осећајни живот (*истіо*).

⁶ www.en.cameleo.com/read/000482484cd51c417c350; приступљено 1. 9. 2015.

У валдорфским школама је учињен покушај квалитетног структурирања рада за сваки дан у години. Мисаоно бављење за дете најлакше је ујутру. Школски дан стога започиње предметима код којих посебно морају бити наглашени знање и разумевање, мишљење, предочавање. Сваки предмет се током неколико недеља сваког јутра предаје у тзв. главној настави као већа наставна целина. Након тога, долазе они предмети који изискују стално ритмичко понашање на појединим сатовима (часовима): страни језици, еуритмија, вежба, музичко и религија (верска настава). Ручни рад, вежбање заната, рад у врту и вежбе из природних експеримената планирају се за касно преподне или за поподне. Уколико се памћењу и размишљању посвети превише времена, деца постају уморна. У нижим разредима учитељи морају пазити на тон којим презентују наставно градиво, јер тиме, између осталог, према Штајнеру, утичу и на здравствено стање деце у развоју.

„Главна настава“ је наставна целина коју чине прва два јутарња сата. Започиње стога тзв. ритмичким делом, која у нижим разредима траје двадесет минута. Он децу буди, здружује их у разредну заједницу, те их уводи у стварну наставу. Свира се, пева и рецитије, а поменуте ритмичке вежбе могу бити праћене плескањем руку и лупкањем ногама. Деца разноликим језичким вежбама „култивишу“ властите језичке способности. Потом се понављањем наставног градива од претходног дана из њега извлачи суштина, која се морално продубљује. Из претходних експеримената следи емоционално доживљавање градива које је претходног дана обрађивано, на које се учитељ надовезује. Прикази, сажети и цртежи уносе се у бележницу те целине. Сат (час) завршава се приповедним материјалом који се мења од разреда до разреда и обележава карактер читаве једне школске године: бајке у првом разреду, затим у следећем разреду басне и легенде, библијске приче, митологија, грчке приче о боговима и херојима.

Настава према Штајнеровим *епохама* подразумева: наставу ручног рада, наставу *физичког васпитања*, *еуритмију*, која подразумева широко поље активности, почев од једноставних ритмова и вежби са штаповима у првим годинама, до већ врло напредних наступа на школској позорници уз презентовање лирских, драмских и музичких садржаја. Затим, настава по епохама подразумева *религијску наставу*, *наставу природе* и *друштва*, *зоологију*, *ботанику*, *географију*, *историју*, *геометрију*, *физику* и *хемију*.

Штајнер је указивао на душевне склоности које се у човеку обично буде тек у младалачким годинама, као што су, на пример: способност развијања индивидуалних интереса и личног укуса, те тежње за самосталним судовима у питањима спознаје. Настава која се ученицима предаје од деветог до дванаестог разреда (који су у Штајнеровој визији били актуелни), у овом погледу може представљати значајну помоћ. Настава у вишим разредима Валдорфске школе настоји да допринесе томе да се положи темељи таквом држању које није само површински већ и у дубини научно засновано. Први кораци на овом путу предузимају се при крају школовања у нижим разредима. Темељне промене се јављају од деветог разреда, а теже истом циљу. Наставу преузимају стручна лица, при чему су предавачи научних („знанствених“) предмета искључиво универзитетски образовани. Учитељ на овом ступњу нема више подразумевајућег ауторитета. Важно је да ученици имају поштовање у односу на његово стручно знање и педагошко умеће.

Он, међутим, мора бити спреман да стоји иза свега онога што каже, и то како на стручном, тако и на моралном нивоу. Сви искази могу бити доведени у питање, а сва образложена питања вредна су расправе. Часови се због тога великим делом састоје од разговора и дискусије. Природне наставне епохе (биологија, климатологија, геологија, хемија, физика, математика итд.) надасве особито погодују за вежбање способности посматрања и мишљења. Експерименти учитеља и ученички покушаји имају све до дванаестог разреда темељну улогу у настави.

Приликом извођења наставе неопходна је тачност и егзактност, јер иначе, у противном, резултат може у потпуности довести до заблуде. Када се извлаче закључци, онда вреди правило да се не чини ниједан корак који се у потпуности не би могао потврдити посматраним феноменима. Градиво које се ученицима презентира у вишим разредима врло је опсежно. Учење у све већој мери изискује њихов самосталан ангажман у раду на сређивању бележница из појединих наставних епоха у изради домаћих задатака и реферата. У једанаестом, а посебно у дванаестом разреду, осим овога, израђују се темељне индивидуалне активности по слободном избору. Неки ученици бирају уметнички или занатски позив. Други пак истражују неко научно питање или концепцију низа природнонаучних експеримената. У пракси се показује да ученици који су од почетка похађали Валдорфску школу већином за овакав начин рада показују уочљиво добре предуслове. Њихов интелект није прерано упрегнут, нити су пак превремено морали да усвоје превелику меру апстрактног знања. Они са радозналом напетости упућују поглед у то свеколико градиво нове перспективе која их очекује у вишим разредима. Њихово се држање по правилу одликује будном критичношћу, а не умором и скептичношћу. Њихово суделовање у раду посве се активира када се на пример ради о томе да се научним чињеницама расветле тешка људска животна питања. Њихова потреба да у спознајним питањима стварају властите судове често доводи до научно усмерених интересовања у слободно време.

Битно начело Штајнерове педагогије јесте то да сваки човек у нормалним околностима у начелу треба да има шансу да дванаест година континуирано похађа школу. Практика пак показује да поједини ученици који живо учествују у настави нижих разреда из различитих разлога не могу следити темпо рада у последњим годинама школовања. Они већином прелазе на занатску обуку или пак похађају неку од тзв. практичних делатности које су установљене при различитим валдорфским школама. Међу преосталим ученицима све до дванаестог разреда има великих разлика у погледу предуслова као што су надареност и радна способност. На интернет страници која се бави валдорфским школама, рецимо, стоји да „треба нагласити ову чињеницу валдорфске школе у потпуности“, ⁷ као и да је неопходно да буде довољно јасно да индивидуално напредовање ученика у овом контексту варира. Надарени и енергични ученици, након завршетка последњег разреда стичу својеврсну зрелост за високу школу. Други пак показују знатно мањкање знања, али су по правилу постигли ниво општег образовања који им пружа добре могућности да постану дорасли захтевима „модерног“ живота.

⁷ www.scribe.com/doc/27498616/dr-Rudolf-steiner-pdf; приступљено 28. 9. 2015.

Заједничка настава интелектуално надарених и просечних ученика свакако може узроковати одређена успоравања, јер поједини ученици подстичу учитеља на одступања, посебна објашњења и слично. Калгрен, с друге стране, сматра да се овим путем „може деловати против егоизма и штреберства код оних најнадаренијих који се, осим тога, могу у складу са њиховим снагама поспешивати посебним задацима“ (Калгрен, 1991, стр. 250). Тако се уопштено може рећи да се рад више практично неголи теоријски оријентисаних ученика битно не спутава све док они постижу најбоље што могу.

Што се *наставе у вишим разредима* тиче, актуелни предмети би у великој мери били актуелни и данас, у ери глобализације, а то су:

– *Уметности у вишим разредима*, која се јавља као противтежа научним захтевима, и деловање наставе еуритмије, рецитовања, сликања, цртања, моделовања и уметничког обликовања – све до дванаестог разреда. На овом ступњу уметност може задобити нов значај у човековом животу. Историја уметности такође представља засебан наставни предмет у наставном плану виших разреда. Многи ученици се у слободно време уметнички ангажују, тако да они све јасније могу искусити идеју да живот за њих може бити богатији и вишестранији, те да постоје ставовити психолошко естетски закони које ће упознати само ако се уметнички активирају и науче посматрати уметност. Тиме такође расту могућности разумевања, уживања и доношења добро образложених судова, како би с времена на време независно о одабирању будућег занимања развили индивидуални и укус и стил живота.

– *Математика и геометрија*. Најкасније приликом преласка у више разреде постаје већина ученика свесна тога колико је важно разумети барем нешто из математике. Ученици сазнају да је приступ великом броју теоријским и практичним правцима омогућен само онима који поседују добра математичка предзнања. Настава математике, стога, треба током читавог школовања да служи развоју личности поседујући тиме властиту вредност. Ученици доживљавају да мисаоним процесом могу остварити резултат који је уз помоћ техничких помагала недостижан. Научили су да посматрају своје властито мишљење. Учитељ се све више повлачи у страну, док наставни предмет у одговарајућој мери ступа у први план. У деветом разреду се вежбају рачунске операције. Пермутације, комбинације и њихова промена у рачуну вероватноће дају ученицима добар материјал за вежбање мисаоне моћи. У деветом разреду довршавају се два велика поглавља наставног плана, а то су тригонометрија и логаритми. Поред ових области и наставних предмета у Валдорфској школи су актуелни и *физика, хемија, географија, биологија, историја, настава уметности, музичко васпитање и сликање*.

ЗАКЉУЧЦИ

Суштина овога рада огледа се у промишљању шта би од поменутих идеја било корисно продубити и користити у актуелном добу глобализације. На првом месту, поменута антропофизија, која је често због неразумевања поистовећивана са неком врстом мисионарске ревности. Овај феномен није никакав облик религије, нити пак представља заокружен мисаони састав,

већ је то пут стицања спознаје о свету и човеку. Ко довољно консеквентно иде овим путем школовања, с вежбама у сврху обликовања мисаоног, вољног и осећајног живота, може својим искуством стећи сигурност у то да је наше физичко постојање прожето „натчулним“ светом, те да човек по свом унутарњем бићу (иако оно по правилу ништа не зна) и сам потиче из те сфера Рудолф Штајнер је често наглашавао да овим унутрашњим школовањем педагог може битно побољшати своје способности овладавања методама и опажањима дечјег развоја. Задатак учитеља није у томе да добије учениково ЈА, већ да допринесе томе да индивидуалност (дух) може једног дана управљати оруђем. Задатак педагогије састоји се у томе да обликује своје наставно градиво, животне навике и заједнички живот у разреду нипошто се не дотичући скривене унутрашњости дечјег бића. ЈА, тј. човекова индивидуалност, долази из натчулних светова, улази рођењем у физичко постојање и са собом доноси склоност и одлике које се не могу извести из наслеђа нити из миљеа, него свој пуни развој могу доживети тек у одраслој доби. Поштовање према људској индивидуалности које добијамо антропофизијом омогућује да та индивидуалност буде од помоћи учитељу који жели да избегне неправедно карактерисање ученика. Мора се нагласити да се ствари које се овде обрађују у свакодневном школском раду ретко или се никад не доживљавају као нешто проблематично.

Валдорфска школа као нова школа могла би да и данас показује нови пут у образовању и васпитању деце. Деца у овој школи добијају слободу каква у време њеног оснивања није постојала. У овој школи трочланост се изражава у самоодређивању: целокупни живот у школи интерно је уређен, укључујући распоред часова као и годишње планирање школе и запошљавање учитеља. Ученик има слободу да са учитељем продискутује о наставној теми, да поставља питања, да искаже своје мишљење. Искуства у великом броју земаља доказују да ученици Валдорфске школе након спроведених припрема добро пролазе унутар испитног система традиционалног устројства. Они дају увид у могућности педагогије валдорфских школа да индивидуалну бригу о човеку сједини са интензивним преношењем знања. Проблем да се искуства валдорфских школа учине корисним за јавне школе битно је одређен нивоом који је посве другачији од захтева наставног плана и испитних резултата. Многе методичке појединости које карактеришу како валдорфске тако и друге слободне или приватне школе (настава по епохама, радне бележнице, јака уметничка димензија, рана настава страних језика итд.) биле су примењиване и у јавним школама. Међутим, број валдорфских школа је веома мали како у свету, тако и код нас. Родитељи нису довољно обавештени о могућностима које ова школа пружа, па су због тога и превише скептични. У ери глобализације, којој смо и сами сведоци, можда би било добро основну идеју валдорфских школа модернизовати и примењивати у пракси.

ЛИТЕРАТУРА

- Калгрен, Ф. (1991). *Одгајањем ка слободи*. Лајпциг.
- Штајнер, Р. (1988). *Васпитање деце са егзистенцијалних духовних наука. Антропозофска мисао*. Зрењанин: Атеље Форса.
- Штајнер, Р. (2001). *Аспекти валдорфске педагогије*. Зрењанин: Атеље Форса.
- Штајнер, Р. (2002). *Антропозофија*. Загреб: АД „Марија Софија“.
- Штајнер, Р. (2003). *Како се стичу знања виших светова*. Загреб: АД „Марија Софија“.
- Штајнер, Р. (2003). *Књига откривења и рад свећеника*. Загреб: АД „Марија Софија“.
- Штајнер, Р. (2003). *Филозофија слободе*. Загреб: АД „Марија Софија“.
- Штајнер, Р. (2006). *Основе тајне знаности*. Загреб: АД „Марија Софија“.
- Штајнер, Р. (2007). *Теозофија*. Загреб: АД „Марија Софија“.
- www.scribe.com/doc/27498616/dr-Rudolf-steiner-pdf [приступљено 28. 9. 2015]
- www.en.cameleo.com/read/000482484cd51c417c350 [приступљено 1. 9. 2015]
- www.zvonekedsrbija.com/obrazovanje/waldorf [приступљено 15. 9. 2015]
- www.detepus.rs/valdorf-pedagogija/285-rudolf-steiner-osnova-valdorfske-pedagogije.html [приступљено 25. 9. 2015]

JASNA LJ. PARLIĆ- BOŽOVIĆ

PUPILS' POSITION AT RUDOLF STEINER SCHOOL AS A POSSIBLE SEGMENT OF
THE REFORM IN THE ERA OF GLOBALIZATION

SUMMARY

Rudolf Steiner's Pedagogy and School was founded at the end of the 19th and in the beginning of the 20th century, as a reform movement in Europe. It is one of many other pedagogical reform movements, such as the century of the child by Ellen Key, experimental pedagogy, the activity school, pedagogy, pedagogical movement "The New School", The Dalton Plan, the Mannheim School, the method of Maria Montessori, the Decroly method, the method of Kuzin, the Jenaplan School, etc.

This type of school is directly related to specific considerations of social tasks now and then. With regard to the project, during the establishment of the primary school, it is necessary to start from pedagogical principles required in nowadays life. According to this principle, children should be brought up and taught to live in a way that they will become people who will know that every person, regardless of social class, can find a place under the Sun. It is understandable that children at certain grades have to make progress to the extent that they can eventually respond to the demands of the present time, in our case — the era of globalization.

Therefore, considering pupils' and teachers' points of view as well as the curricula, particular steps and tasks of the project will be presented in this paper.

KEYWORDS: pupil, Rudolf Steiner, reform, school, globalization.